

Zsugorodó vidéki térségek; a népességcsökkenés demográfiai és tágabb összefüggései

KOVÁCS KATALIN, TAGAI GERGELY

Csatári Bálint, aki a napokban ünnepli hetvenedik születésnapját, minden kétséget kizáróan a vidékkutatás és -fejlesztés kimagasló alakja. Mindkét tevékenységét – a kutatást és a cselekvő fejlesztést egyaránt – a magyar vidék iránt érzett szeretete, széleskörű ismerete, a sorsával való azonosulás és az érte való tenni akarás vezette és vezeti mind a mai napig. Ennek köszönhető, hogy írásait nemcsak tudományos értéke, hanem hitelessége és „érzelmi többlete”, az ebből adódó esszé jellegű megfogalmazása, olvasmányossága miatt is élvezet kézbe venni. A szerzők sok szeretettel köszöntik a 70 éves Csatári Bálintot írásukkal, amely az ünnepeltnek egy közelmúltban született tanulmányához hasonlatosan (Csatári 2017) inkább tőprengés, mint kutatási eredmények veretes foglalata.

Kedves Bálint! Isten éltesen sokáig!

KOVÁCS Katalin: igazgató, tudományos főmunkatárs MTA KRTK RKI
TAGAI Gergely: tudományos munkatárs MTA KRTK RKI

KULCSSZAVAK: népességcsökkenés, zsugorodás, vidéki térségek, társadalmi átalakulás, demográfiai változások

ABSZTRAKT: A tanulmány szerzői Csatári Bálint 2017. évi „tőprengéseit” kívánják folytatni, amikor egyes vidéki térségek tartós és nagyvolumenű népességfogyásának kérdéseit boncolgatják. Hiszen mi másról lenne szó, mint a falvak „népességmegtartó képességének” problematikájáról, amelyet idézett cikkében az ünnepelt újra visszahozott a tudományos és fejlesztői diskurzusba. A tanulmány járási szinten mutatja be a (népesség) zsugorodás mértékét és területi megoszlását. Noha nem célja ok-okozati összefüggések feltárása, az írás felvázolja a zsugorodás „együtt állását” olyan tényezőkkel, mint az elmaradottság, a munkaerőpiaci viszonyok, vagy a központok megközelíthetősége.

Bevezetés

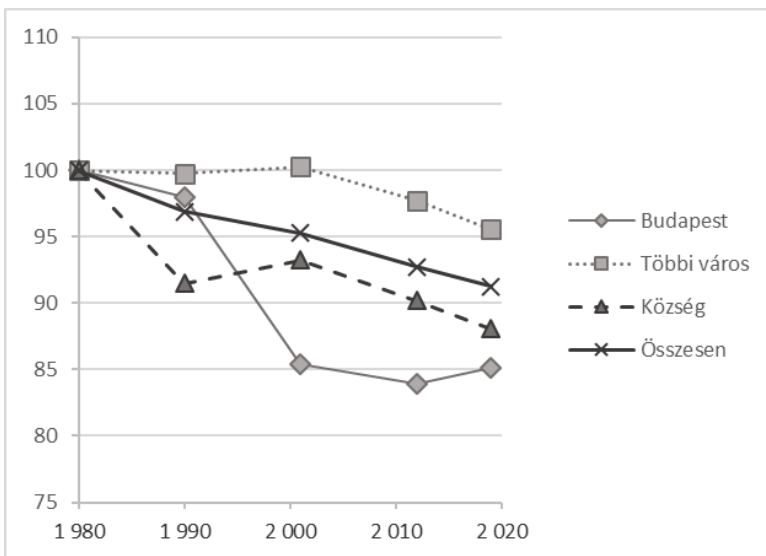
Magyarország népességszáma Európán és a szűkebb kelet-közép-európai térségen belül is egyedülálló módon már az 1980-as évek eleje óta csökkenésnek indult. Ennek a folyamatnak az eredményeképpen a rendszerváltozástól napjainkig majdnem egy millió fővel fogyott az ország népessége. A jövőre vonatkozó számítások további jelentős csökkenést valószínűsítenek az évszázad közepéig, amelynek eredményeképp az ország népessége 2050-60-ra 8 millió fő alá is eshet (Földházi 2015).

A népességszám változása alapvetően három komponensre vezethető vissza: a születések számára, a halálozások számára (együtt természetes szaporodás vagy fogyás), illetve az el- és odavándorlások egyenlegére. Magyarországon a születések száma jelentősen csökkent az utóbbi évtizedekben, aminél csak lassabban mérséklődött (tartósan magas maradt) a halálozási ráta. Ezeket a természetes

csökkenéshez vezető népmozgalmi folyamatokat csupán mérsékelni tudta az országos szintű migrációs tendenciákat általánosan jellemző bevándorlási többlet. Az említett tényezők számos társadalmi és gazdasági jelenségre és folyamatra vezethetők vissza, amelyek különbözőképpen, térben egyenlőtlen módon érintik az ország lakosságát. Ennek megfelelően a népesedési folyamatok lefutása térben is egyenlőtlen módon valósul meg és várhatóan jelentős területi különbségeket hoz majd (Tagai 2015). A települések jellege szerinti megoszlást alapul véve elmondható, hogy a népességcsökkenés általános trendnek számít minden településcsoportban – a 2000-es években mindenképpen (1. ábra).

A legnagyobb népességszám-visszaesést az 1980-as évek óta Budapest mutatta, (15%), elsősorban a fővárosi népességet elszívó szuburbanizációs folyamatok miatt. A 2000-es éveket követően ugyancsak a szuburbanizáció állhat más városok népességvesztésének hátterében. A falvakat érintő csökkenés képe a 2000. év után hasonló a városokéhoz, mértéke azonban sokkal erőteljesebb. Az 1980-as években a falvakat tekintve a fogyás majdnem elérte a 10%-ot, míg az 1990-es évek átmenetileg némi népességtöbbletet hoztak a kisebb települések számára. Ez azonban csak a szuburbanizációs célterületek községeinek köszönhető, a falvak nagy többsége számára ekkor is a népességvesztés volt meghatározó. Az elmúlt évtizedek demográfiai folyamatainak eredményeképpen mára a községeket érintő népességfogyás Budapestéhez mérhetően magas.

1.ábra: A népességszám változása Magyarországon a települések jellege szerint (1980=100%)

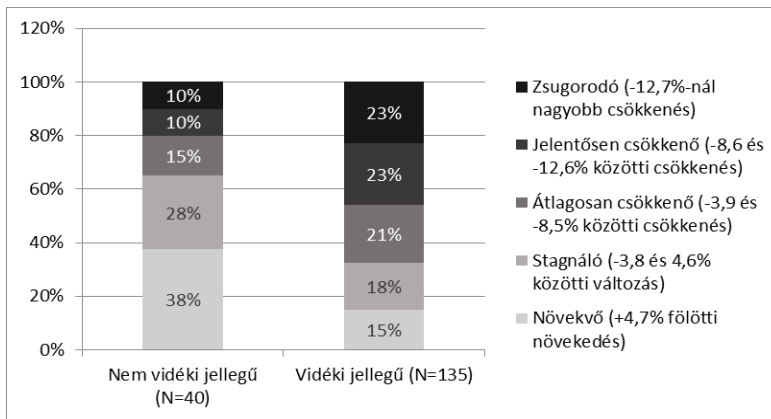

Az adatok forrása: https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wdsd001.html

Azt, hogy Magyarország „vidéki” ország önmagában mutatja az a tény, hogy a KSH besorolás szerinti vidéki jellegű járások száma (135) bő háromszorosa a városias és szuburbán járásokénak (40). Az is megfelel előzetes várakozásainknak, hogy lényegesen nagyobb, a népességét jelentős mértékben (-12,7%-ot meghaladóan)

elvesztő vidéki jellegű járások száma és aránya (31 járás; 23%), mint a városias jellegű járások esetében (4 járás; 10%). A teljes képet a százalékos arányokra szorítkozva az alábbi diagram érzékelteti (2. ábra).

2.ábra: A népességvesztés/növekedés aránya Magyarország járásában 1990-2017

Az adatok forrása: KSH T-STAR

A vizsgálat célja, módszerei

A magyarországi népességcsökkenés mértéke és tartós volta alapján a hazai népesedési (és társadalmi átalakulási) folyamatok elemzéséhez jó kiindulási alapot biztosíthat a demográfiai és társadalmi-gazdasági „zsugorodás” (shrinkage) elmélet. A területi kutatásokban a zsugorodás fogalmát elsősorban a jelentős népességvesztést elszenvedő városokkal összefüggésben kezdték el használni (Grasland et al. 2008), azzal a kitételrel, hogy ez a nagyarányú népességfogyás hosszabb időn – legalább egy generáción – keresztül fennáll.

A népességcsökkenés zsugorodásként való azonosítása egy egyszerű választ ad egy összetett kérdésre, ezért tovább gondolásra érdemes. Ezek a demográfiai folyamatok ugyanis okai és következményei különböző társadalmi és gazdasági jelenségeknek (szolgáltatások leépülése, munkaerő-piac beszűkülése, gazdasági dinamika lassulása, növekvő társadalmi egyenlőtlenségek és konfliktusok stb.), amelyek a zsugorodásnak egy sokkal összetettebb értelmezésére adnak lehetőséget.

Az ezen a nyomon elindult kutatás célja, hogy a magyarországi népességcsökkenési trendek térben egyenlőtlen folyamatait az elmúlt évtizedek társadalmi és gazdasági területi jellemzőinek változásának vizsgálatával együtt magyarázza. Ez lehetőséget teremt a zsugorodó népességű térségekben a demográfiai folyamatokat kísérő/befolyásoló társadalmi-gazdasági tényezők azonosítására is.

A népességcsökkenést az 1990 óta megfigyelhető népességváltozási trendek tükrében és azok arányában, járási szinten vizsgáltuk 2017-ig. A demográfiai tendenciákkal összefüggésben mért változók alkalmazhatóságát elérhetőségük határozta meg (pl. 2011-es népszámlálási adatok használata). A számba vett mutatók népességváltozással való összefüggését egyszerű csoportképzéssel (rangsorolás után ötödökbe sorolás) és keresztábrák összehasonlításával végeztük. Az összevetés fő

kérdése az volt, hogy az 1990 óta legnagyobb mértékű népességvesztést elszenvedő járások csoportjai (legalsó két ötöd) mennyiben fednek át, a különféle társadalmi, gazdasági és térbeli jellemzők szempontjából legkedvezőtlenebb helyzetű járások csoportjaival (legalsó két ötöd).

Habár a területi kutatásokban a zsugorodás városi kontextusban kapott eddig nagyobb hangsúlyt, az utóbbi években a rurális fókuszú vizsgálatok is egyre nagyobb figyelmet kaptak (ESPON 2017, 2019). Különösen fontos lehet a dominánsan vidéki jellegű Magyarország esetében, ahol a népességvesztés egy jelentős része kapcsolódik falvakhoz és vidéki kisvárosokhoz (Kovács 2010; Pirisi, Trócsányi 2014; Szörényiné et al. 2017). Az itt bemutatott vizsgálat is elsősorban a vidéki járások népességcsökkenését és más társadalmi-gazdasági jelenségekkel való összefüggéseit elemzi. A vidéki jellegű térségek azonosításában az Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Kon koncepció (OTFK 2013) vidéki térség lehatárolását vettük alapul.

A népességfogyás területi jellemzői

Amint fentebb említettük, az 1990 és 2017 közötti népességváltózási trendek jellegzetes területi mintázatokat hordoznak. Budapest népességfogyása jelentős volt ebben az időszakban, azonban a fővárost körülvevő agglomerációs térségben növekedett a népesség, a szuburbanizációs folyamatoknak köszönhetően (a fővárosi középosztály agglomerációs településekre költözése miatt) (3. ábra). A népességnövekedést (esetleg stagnálást) felmutató szuburbanizációs zóna nyugat és dél felé is igen kiterjedt. Nyugati irányban a hasonló demográfiai folyamatokkal jellemezhető Balaton környéki agglomerálódó térséggel kapcsolódik össze, míg déli irányban Kecskeméti tart (Mercedes gyár potenciális népességvonzó szerepe).

Az észak-nyugati és az észak-keleti országrész egy része látszólag hasonló népesedési dinamikával jellemezhető. Ezt magyarázhatja előbbi esetében a gazdasági fejlődés és a nyugati határhoz közeli fekvés, amely vándorlási célterületté teszi az érintett járásokat. Az észak-keleti országrész (Szabolcs-Szatmár-Bereg és Hajdú Bihar megye bizonyos részei) népességi stagnálása, esetenkénti növekedése viszont éppen a kedvezőtlen társadalmi és gazdasági (periferializációs) folyamatoknak köszönhető. A jelentős arányban marginalizált helyzetű népesség természetes népmozgalmi mutatói kedvezőek, az elvándorlás szelektív, tehát egyre nagyobb a magas termékenységű lakossági csoportok, elsősorban romák aránya, miközben a határ menti járásokban a határon túlról, Ukrajnából, Romániából vagy Szlovákiából érkezők is növelhetik az állandó népesség számát (az utóbbi országból érkezők az észak-nyugati határszélen is, nemcsak az észak-keleti országhatárok mentén).

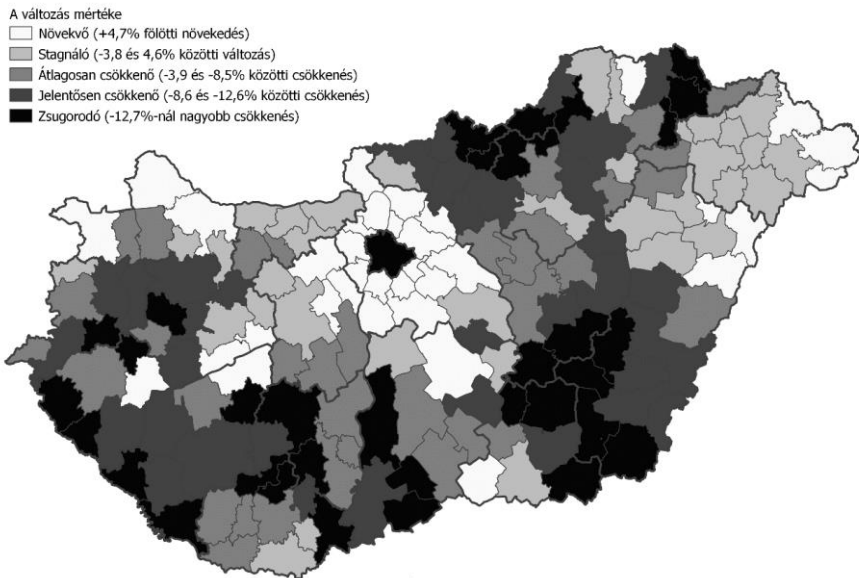
A legnagyobb mértékű népességcsökkenés által érintett járások (jelentős csökkenés, illetve zsugorodás; 4. és 5. ötöd) csoportjában felülreprezentáltak az országhatárközeli helyzetben lévő területek – Észak-kelet- és Dél-Magyarországon, valamint a fekvésüket tekintve belső perifériáknak mondható térségek, amelyek jellemzően megyehatárok találkozásánál fekszenek (pl. Jász-Nagykun-Szolnok, Csongrád és Békés; Somogy, Fejér és Tolna; illetve Vas, Veszprém és Győr-Moson-Sopron megyék esetében).

A három évtizedes időtávra visszatekintő népességdinamikai folyamatok mellett érdemes ezen időszakban a népességváltozás összetevőinek szerepét is elemezni. Természetes szaporodás csak Magyarország néhány járásában volt megfigyelhető ezen évtizedekben (4. ábra). A budapesti agglomeráció egyes járásaiban, illetve a Veszprémi járásban ehhez pozitív vándorlási egyenleg is társult, míg az észak-keleti országrész néhány járásában a kimutatható természetes szaporodás (a magasabb arányban jelen lévő roma népesség magasabb születési arányszámai miatt) mellett, a vándorlás is negatív egyenleget mutatott.

A szuburbanizálódó és agglomerálódó térségek egy részében a természetes fogyást ellensúlyozza az ezeket a területeket érintő odavándorlás (Budapest környéke, Kecskeméti, Soproni vagy Győri járás stb.), így itt a népesség száma gyarapodott az elmúlt harminc évben. Más esetekben viszont (pl. az Észak-nyugat Dunántúl egy része, a Szombathelyi, Pécsi, Szegedi vagy az Egeri járás) a természetes fogyás mértéke meghaladta a pozitív vándorlási egyenleg súlyát, ami a népességszám csökkenéséhez vezetett.

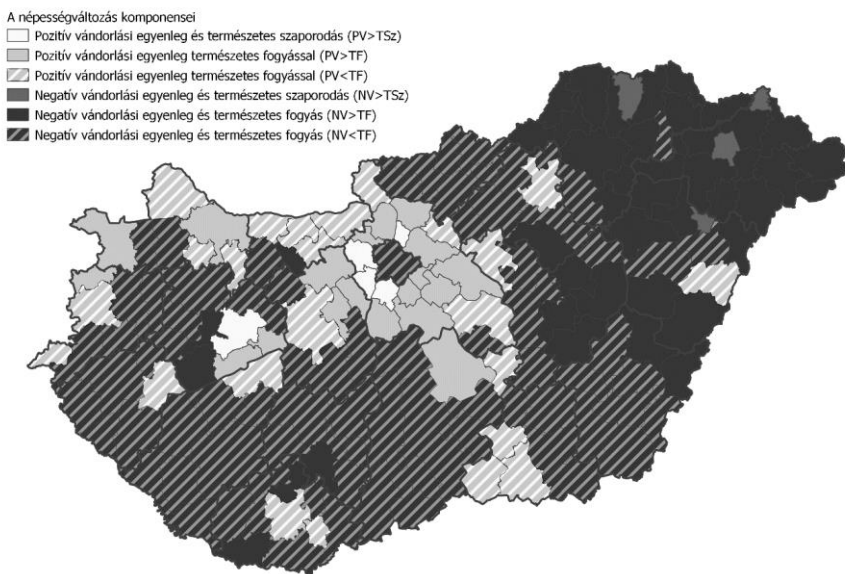
Magyarország járásainak többségében mind az elvándorlás aránya, mind pedig a természetes fogyás növelte a népességcsökkenés mértékét a vizsgált időintervallumban. Ezen járások zömében a természetes fogyás szerepe volt a jelentősebb a népességfogyás komponensei között.

3.ábra: Az állandó népesség számának változása a magyarországi járásokban, 1990–2017

Az adatok forrása: KSH, T-STAR

4.ábra: A népességváltozás komponenseinek szerepe, 1990–2017

Az adatok forrása: KSH, T-STAR

Tágabb összefüggések

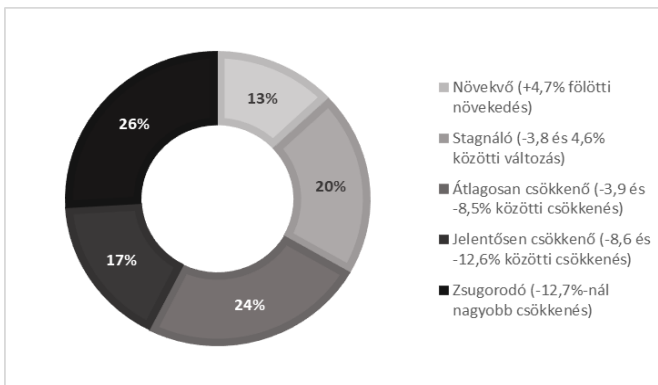
A népességváltozás mögött álló tágabb összefüggéseket kutatva elsőként az 1. mellékletben közölt, a vidékies és városias jellegű térségek csoportjaira bontott demográfiai, társadalmi, munkaerőpiaci és térbeli összefüggésekre rávilágító indikátorok közötti korrelációvizsgálatra hívjuk fel a figyelmet. (A könnyebb áttekinthetőség érdekében árnyaltuk a markáns értékeket.)

Az első, amit kiemelésre érdemesnek tartunk az az, hogy a markáns együtt-állásoknál, legyenek azok pozitív vagy negatív előjelűek, legfeljebb fokozati különbséget látunk a vidékies és a városias térségek mutatószámai között, csak itt-ott fordul elő, hogy ellenkező előjelű az együttható értéke (például a megyeszékhely távolsága és az időskori eltartottsági ráta egyes cellái tekintetében). A magas korrelációt mutató indikátorok egy csoportja nem annyira a népességváltozással, mint inkább az elmaradottsággal, annak is elsősorban a társadalmi aspektusaival függenek össze: a mobilitási képességről van szó, ami azonos előjelek mellett mutat kölcsönös meghatározottságot a vidékies és városias terekben. A romák, a munkanélküliek és az alacsonyan képzettek (akiknek semmilyen középiskolai végzettségük nincs) magas aránya intenzív elvándorlást indukál, de nem jár együtt hasonlóan nagymértékű ingázással; ez az egyik leglényegesebb oka a hátrányok halmozódásának, amire korábbi kutatások is felhívták a figyelmet (Kovács 2013). Az pedig nem okozhat meglepetést, hogy magasabb jövedelemhez a pozitív vándorlási egyenleget elkönnyvelő, ingázási célterületet képező járásokban élők juthatnak mind a városi, mind a vidéki terekben.

A tartós és jelentékeny népességcsökkenés, az elvándorlás, valamint a komplex mutatókkal mért elmaradottság viszonyát vizsgálva, a 2. mellékletben található táblázat alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy van kapcsolat zsugorodás, elvándorlás és elmaradottság között, még ha ok-okozati összefüggésekről nem is beszélhetünk. A drámai arányú zsugorodással jellemezhető, az 5. kvintilisbe tartozó járások között 21 olyan járás szerepel (a 31-ből), amelyek a vándorlás tekintetében is kedvezőtlen besorolást kapott az 1990 és 2011 közötti nagymértékű elvándorlás miatt. A járásoknak eme 21 elemű csoportjából a jelenleg érvényben lévő besorolás szerint¹ „csupán” 11 a kifejezetten hátrányos helyzetű (fejlesztendő, komplex programmal fejlesztendő); ezek zömmel dél-alföldi és dél-dunántúli külső és belső perifériák.

Ha a népességcsökkenés tekintetében két legkedvezőtlenebb helyzetű járáscsoport hátrányos helyzet szerinti besorolását vizsgáljuk, és nem iktatunk be további szempontokat, azt látjuk, hogy az 5. ötödben 13 fejlesztendő vagy komplex programmal fejlesztendő járás szerepel (42% a 31-ből), míg az eggyel kedvezőbb helyzetű ötödben kilenc (29%). Ugyanakkor mindkét kvintilisben találunk nem kedvezményezett járásokat is, utóbbiban nem is keveset, nyolcat (26%). Ha szempontunkat ezután megfordítva, azt nézzük meg, hogy az érvényben lévő besorolás szerint fejlesztendő és komplex programmal fejlesztendő, hátrányos helyzetű járások hogyan oszlanak meg a népességcsökkenés kvintilisei között, az alábbi ábra mutatja a kapcsolat laza mivoltát (5. ábra).

5.ábra: Hátrányos helyzet és népesség-csökkenés

Az adatok forrása: KSH T-STAR, 106/2015. (IV.23). Kormányrendelet

Kutatásunk kezdeti szakaszában tart, ezért még keressük a tartós és jelentékeny népességcsökkenés okait, amelyek között nyilvánvalóan fontos szerepet játszik a korábbi időszakokban, elsősorban a hatvanas, hetvenes években tömeges városba áramlás („rural exodus”). Továbbá az ennek következtében másodlagosan torzult demográfiai szerkezet; mindenekelőtt az előregedés vagy ennek változataként az idős és a fiatal korosztályok egyidejű, magas arányú jelenlétét mutató képlet, amely

¹ 106/2015. (IV.23.) Korm. rendelet a kedvezményezett járások besorolásáról szóló 290/2014. (XI.26.) Korm. rendelet módosításáról. Magyar Közlöny

társadalmi hasadásnak és a félfúton tartó népességváltásnak egyaránt indikátora lehet. Itt csak az előbbire reflektálva, a népességüket 1990 és 2017 között jelentősen vagy drámai mértékben veszítő járások 77%-a az előregedés mutatószáma szerint is a két legkedvezőtlenebb kategória egyikébe esett. Az útfüggőségre utalhat más oldalról az is, hogy az előregedés tekintetében 1990-ben kedvezőtlen helyzetű járások 55 %-a 2017-ben e két kategória egyikében volt megtalálható.

Nem vagyunk könnyű helyzetben, ha a mai viszonyokat jól tükröző képet szeretnénk nyújtani, mert híján vagyunk friss és megbízható járási szintű adatoknak. Így nem tudjuk, hogy az előbbi bekezdésben említett „rural exodus” másodlagos hatása mellett, mennyire van jelen a külföldi munkavállalás vagy a külföldre vándorlás a magyarországi vidéki térségekben, lévén, hogy a 2011-es census-adatok akkor születtek, amikor ezek még csupán szórványos előfordulást mutattak. Más adatok tartalma némileg megváltozott, így például a közfoglalkoztatás tömegessé válása jelentősen befolyásolja a munkaerő-piaci adatokat.

Ha nem is ok-okozati összefüggéseket, de jellemző együtt-mozgásokat mutatnak az alábbi táblázat satírozott cellái, amelyek a fentiekben alkalmazott eljárás alapján a kedvezőtlen pozíciókat mutató kvintilisekben való, (legalább 50% feletti) együttes megjelenést érzékeltetik (1. táblázat). Az összehasonlítást jelentő első szempont mindig a népességcsökkenés magas mértéke, amelyhez másodikként a sorokban szereplő indikátorok kedvezőtlen helyzetet mutató ötödei kerülnek, amelyek sorából kihagytuk a szoros értelemben vett demográfiai mutatókat. Az adatok egyrészt a kedvezőtlen egybeesések számának növekedését érzékeltetik az induló évekhez képest (sorrendben 1990, 1992 és 1993): 2011-re az alacsony elingázási ráták kerültek szignifikáns átfedésbe a nagyarányú népességcsökkenéssel, 2017-re pedig a magas munkanélküliség. A közfoglalkoztatási adatok torzító hatását sejtjük a mögött, hogy az adózók alacsony számában nem következett be ugyanilyen változás. (Hasonló torzító hatásra figyelmeztetett egy nemrégiben született tanulmány is: Kovács, Koós 2018). Meglepetéssel nyugtáztuk, hogy a romák és az alacsony képzettségűek alsó kvintiliseinek együttes aránya sem érte el az 50%-ot a jelentős népességvesztéssel jellemezhető járásokban, bár az átfedés mértéke mindkét esetben nőtt 1990 és 2011 között (39%-ról 47%-ra az előbbi, míg 34%-ról 42%-ra az utóbbi esetben).

1.táblázat: a népességcsökkenés tágabb összefüggései

Indikátorok: A népességváltozás 1990-2017 kvintilisei az alábbiakkal egybevetve:	A rossz pozíciók (4. és 5. kvintilisek) szignifikáns egybeesése	
	Induló szakasz (1990-93)	Záró szakasz (2011-2017)
Magas időskori eltartási ráta 1990, 2017	x	x
A romák magas aránya 1990, 2011	50% alatti egybeesés	
Magas munkanélküliségi ráta 1992, 2017	50% alatti egybeesés	x
Inaktívák (magas) aránya 1990, 2011	x	x
Elingázó foglalkoztatottak (alacsony) aránya	50% alatti egybeesés	x
Alacsony képzettségűek (nagy) aránya 1990,	50% alatti egybeesés	
Adózók (alacsony) aránya 1992, 2017	50% alatti egybeesés	
Alacsony egy főre jutó jövedelem 1993, 2017	x	x
Megyeközpont nagy távolsága 2016	x	x
Járasközpont nagy távolsága 2016	50% alatti egybeesés	

Az adatok forrása: KSH, T-STAR

Összegzés

Összefoglalóan azt mondhatjuk, hogy a jelentős mértékű, tartós népességvesztéssel sújtott járásokban a múlt lenyomatait őrző aktuális demográfiai helyzet mellett a korszerkezettel szorosan összefüggő aktivitási és munkaerőpiaci viszonyok egyaránt megjelennek. A helyi munkapiaci kínálat szűkösségének ellensúlyozására képes népesség és/vagy az ingázási lehetőségek hiánya, a megfelelő szintű jövedelemszerzési esélyek szűk keresztmetszete, továbbá a periférikus elhelyezkedés „együtt mozogni” látszik a zsugorodással.

Vagyis a szóban forgó járások népességmegtartó képessége tartósan problematikusnak bizonyult. Itt az ideje, hogy újra elővegyük Csatári Bálint erre vonatkozó tanulmányait, hogy tanulhassunk belőlük.

Köszönjük Bálint a lehetőséget!

Irodalomjegyzék

- Csatári B. (2017): Töprengő gondolatok a közelmúlt magyar vidéki változásairól és a jövőről. *A Falu*, 1., 5–14.
- ESPON (2017): *Policy brief: Shrinking rural regions in Europe*. ESPON EGTC, Luxembourg
- ESPON (2019): *European shrinking rural areas: Challenges, Actions and Perspectives for Territorial Governance (E.S.C.A.P.E.)*. Inception Report. ESPON EGTC, Luxembourg
- Földházi E. (2015): Structure and future of Hungary's population. In: Monostori, J., Óri, P., Spéder, Zs. (eds.): *Demographic Portrait of Hungary 2015*. HDRI, Budapest, 211–224.
- Grasland, C., et al. (2008): *Shrinking Regions: A Paradigm Shift in Demography and Territorial Development*. Study for Directorate-General for Internal Policies of the Union, Policy Department B: Structural and Cohesion Policy, European Parliament. Brussels: European Parliament.
- Kovács K., (2013): Területi, társadalmi hátrányok és beavatkozási politikák. In: Kovács K. – Váradi M. M. (szerk): *Hátrányban vidéken*. Argumentum Kiadó, Budapest, 25–56.
- Kovács K., Koós B. (2018): A településállomány jólléti pozíciójának mintázatai és azok változása 1990-2016. *Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek*, 3., 13–30.
- Kovács T. (2010): The Phenomenon of Socio-economic Shrinking in the Example of the Nagykunság Region. *Periodica Oeconomica*, October, 37–47.
- ÖTFK (2013): *Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepció*
- Pirisi G., Trócsányi A. (2014): Shrinking small towns in Hungary: the factors behind the urban decline in "small scale". *Acta Geographica Universitas Comenianae*, 2., 131-147.
- Szörényiné Kukorelli I., Hardi T., Uszakai A. (2017): Depopulation of villages as a disturbing factor of resilience in Hungary. In: Lőrincz I. (szerk.): *XXI. Apáczai-Napok Tudományos Konferencia: "Útkeresés és újratervezés": Absztraktok*
- Tagai G. (2015): Járási népesség-előreszámítás 2051-ig. In: Czírfusz, M., Hoyk, E., Suvák, A. (szerk.) *Klímaátváltozás - társadalom – gazdaság: Hosszú távú területi folyamatok és trendek Magyarországon*. Publikon Kiadó, Pécs, 141–166.

1.melléklet: A népességváltozás és a mögötte meghúzódó társadalmi, gazdasági és térbeli összefüggések. Korrelációs együtthatók

	Vidéki járásek (N=135)				Nem vidéki járásek (N=40)			
	Népesség- változás 1990- 2017	Vándorlási ráta 1990- 2017	Természetes szaporodási ráta 1990- 2017	Időskori eltartási ráta 2017	Népesség változás 1990- 2017	Vándorlási ráta 1990- 2017	Természetes szaporodási ráta 1990- 2017	Időskori eltartási ráta 2017
Roma népesség aránya 2011	0,0	-0,5	0,4	-0,2	-0,3	-0,5	0,2	0,3
Alacsonyan képzettek 2011	-0,1	-0,6	0,2	-0,3	-0,3	-0,5	-0,1	0,3
Elingázók /foglalkoztatottak 2011	0,4	0,4	0,0	-0,4	0,7	0,6	0,3	-0,2
Munkanélküliek aránya 2017	-0,1	-0,6	0,3	-0,1	-0,4	-0,6	0,1	0,3
Adózó/aktív korú népesség 2017 (=Helyi adóerő kapacitás)	-0,2	0,1	-0,1	0,1	-0,4	-0,2	-0,3	0,0
Egy főre jutó éves bruttó jövedelem 2017	0,1	0,5	-0,1	-0,1	0,4	0,6	0,1	-0,4
Megyeszékhely átlagos időtávolsága 2016	-0,1	-0,2	-0,1	0,1	0,3	0,2	0,1	0,2
Járasszékhely átlagos időtávolsága 2016	0,0	0,0	0,0	0,1	-0,3	-0,3	-0,2	0,4

Az adatok forrása: KSH, T-STAR

2. melléklet: Népegységcsökkenés, elvándorlás és hátrányos helyzet

Drámai arányú zsugorodással jellemzett járásek (5. kvintilis)					
Nagyarányú elvándorlás (5. kvintilis)	Kedvezményezetti besorolás (1= kedvezményezett, 2= komplex programmal fejlesztendő)	besorolás (1= fejlesztendő, 3= fejlesztendő)	Jelentős elvándorlás (4. kvintilis)	Kedvezményezetti besorolás (1= kedvezményezett, 2= komplex programmal fejlesztendő)	fejlesztendő, 3= fejlesztendő)
Bonyhádi	0		Lenti	1	
Mezőtúri	1		Devecseri	3	
Tabi	2		Hegyháti	3	
Sátoraljaújhegyi	1		Tamási	3	
Sárospataki	1		Kunszentmártoni	2	
Mezőkovácsházai	3		Csurgói	3	
Gyomaendrődi	1		Barcsi	3	
			Salgótarjáni	1	
			Bátonyterenyei	1	
			Pétervásárai	2	
			Orosházi	1	
			Bácsalmási	3	
			Kalocsai	1	
			Jánoshalmi	3	

Az adatok forrása: KSH, T-STAR, 106/2015. (IV.23). Kormányrendelet